

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹԵՀՐԱՆՈՒՄ

ՍԱՌԱ ՄԱԼԵՔՄՈՀԱՄՄԱԴԻ (ԻՐԱՆ)

Թեհրանի Քաղաքային թատրոնի շենքը ճարտարապետական գլուխգործոցներից է և Իրանում ներկայումս առկա ամենակարևոր թատերական համալիրը: Այն համարվում է ամենապերճաշուք թատրոնի շենքը և Թեհրանի ամենից հայտնի ուղենիշը: Թեհրանի Քաղաքային թատրոնը կամ "Teatr-e Shahr"-ը կիրառական արվեստի համալիր է Իրանում: Ճարտարապետ Ալի Սարդար Աֆխամին 1960-ականներին նախագծել է գլխավոր շենքը, իսկ հետագայում այն ընդարձակել է: Համալիրը ներառում է կիրառական մի քանի տարածքներ, այդ թվում՝ Չահարսու դահլիճը (կառուցված 1975-ին), Քաշքայի դահլիճը (կառուցված 1980-ին), Սայեհ դահլիճը (կառուցված 1998-ին) և Գլխավոր դահլիճը:

Քանայի բառեր – թատրոնի շենք, թատերական համալիր, գլանաձև, փիրուզ, բեմ:

Թատերական համալիրն Իրանում ունի գործունեության 30 տարվա պատմություն: 1967թ. Սարդար Աֆխամիի ընկերությունն սկսեց թատրոնի շենքի կառուցումը, որն ավարտվեց 1972-ին: Թատրոնի շենքն ունի գլանաձև տեսք՝ շրջապատված պերճաշուք մի քանի սյուներով: Այս գլանաձև կառույցը 34 մ անկյունագծով, 15 մ բարձրությամբ շինություն է՝ արտաքինից պատված փիրուզագույն սալիկներով: Ճակատամուտքն ունի Y-ի տեսք, որը շրջապատում է գլանաձև կառույցը. վերջինիս վերևամասում կամարաձև ճառագայթները վերածվում են ելուստների, որոնք պահում են տանիքը:

Թատրոնի այս շենքի եզակիությունն ու յուրահատկությունը պայմանավորված են վերջինիս գլանաձև կառուցվածքով, որի ոգեշնչման աղբյուրն իրանյան ավանդական զարդաքանդակն է: Վերջինս նպաստել է ճարտարապետական նոր ոճի առաջացմանը: Թատրոնի այս շենքն արտացոլված է իրանյան բոլոր շինություններում, որոնք ունեն շրջանաձև հատակագիծ: Դրսի պատը հիշեցնում է Իլխանի ժամանակաշրջանի ուղենիշները, որի վրա մի գեղեցիկ արստրակտ կոմպոզիցիա է՝ արված փիրուզյա կանաչ հախճաասալիկներով և ընդգծված աղյուսակերպ կտորներով (Նկ. 1, 2, 3)

Թատրոնի շենքն իր կարևորությունն ստացել և պետականորեն վերածվել է թատրոնի շենքի իր գործունեության 4-րդ տասնամյակում: Թատրոնի այս շենքն սկզբնապես ուներ մեկ դահլիճ և կայանատեղի՝ հատուկ հյուրերի և աշխատակիցների համար: Հետագայում աշխատակիցների համար նախա-

տեսված ավտոկայանատեղին և հարդարասենյակները փոփոխվեցին ու վերածվեցին դահլիճների, ինչպես, օրինակ, Քաշգային, Սայեհը, Չահարսուն, Նոն և Խանե խորշիղը¹:

Ուշարժան է քաղաքային թատրոնի գլխավոր դահլիճ, որը կառուցված է անմիջապես հողի վրա, առաջինն էր, որ նախատեսված էր բազմամարդ տեսարանների համար: Թատրոնի շենքը չորսհարկանի է: Առաջին հարկում տեղակայված են նախասրահը և գլխավոր դահլիճը, որտեղ կարող է տեղավորվել 571 մարդ:

Առաջին հարկի ներքևում տեղակայված են թեյարանը, հանդիսատեսների համար նախատեսված ծառայողական կետերը և բեմը պահպանող տարածքները, ինչպես նաև օթյակը, որին կարելի է մոտենալ այս հարկում գտնվող աստիճանավանդակից: Երկրորդ հարկում տեղակայված են աշխատասենյակները, գրադարանն ու մի փոքրիկ դահլիճ, ուր անցկացվում են ներկայացումների փորձերը, իսկ երրորդ հարկում տեղակայված է տանիքը, ուր գտնվում են տեղադրման սարքերը: Վերջիններս ներառում են ամեն ինչ՝ սկսած մեխանիկական միջոցներից, դեկորային վերելակից, դեկորների բարձրացման համար նախատեսված համակարգերից, էկրաններից և կինոթատրոնի համար նախատեսված միջոցներից ու կառավարման այլ բաղկացուցիչներից:

Սրահն ունի մուտքի ակուստիկ ծածկույթով երկու դռներ, որոնք թույլ չեն տալիս, որպեսզի սպասասրահի աղմուկը ներթափանցի գլխավոր դահլիճ: Դահլիճն ունի նաև հանդիսատեսների համար նախատեսված՝ ներքևում գտնվող երկու նստատեղեր ու օթյակ: Դահլիճն ունի երկու մուտք և ելք, որտեղից հնարավոր է իջնել ներքևի հարկում հանդիսատեսների համար տեղակայված սրճարան ու գրախանութ: Հանդերձարաններ կարելի է հասնել բեմի հետևամասի երկու կողմերում գտնվող աստիճանների և վերելակների միջոցով: Դահլիճի պատերի մեծ մասը ծածկված է 10 սմ քառակուսի ձև ունեցող ակուստիկ փրփուրների կտորներով: Այս դահլիճի լավագույն հատվածը միջին շարքն է, ինչպես նաև դահլիճի վերջնամասում գտնվող երկու հանդիսատեսի համար նախատեսված տեղերը: Դահլիճի մուտքն ունի փայտյա զարդաքանդակներով երեք դռներ, որոնք տանում են դեպի սպասասրահ: Սպասասրահը լիովին սիմետրիկ կառուցվածքի է, մինչդեռ կառույցի մնացած

¹ Habibian N., Aghahosseini M. Theaters of Tehran from 1868 to 2010. Tehran, 2010, p. 557 (in Persian).

մասերը սիմետրիայի օրինակներ չեն: Թատերասրահը տեղակայված է կառույցի կենտրոնում: Դահլիճի հարավային կողմում կան երկու դռներ, որոնք միջանցքը կապում են թատերասրահի հետ: Դռները բացվում են հանդիսատեսի համար նախատեսված նստատեղերի հետևից: Նստատեղերը բաժանված են երեք մասերի, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր անցուղին: Կա նաև կամարածև բեմ, որը կարող է ընդարձակվել ու միանալ հետնաբեմին, որն ավելի մեծ է և ունի պտտվող կլոր բեմ: Բեմահարթակին հասնելու համար նախատեսված են երկու սենյակներ, որոնք գտնվում են վերջինիս երկու կողմերում. այս սենյակները միացած են դիմահարդարման սենյակին, նախապատրաստվելու սենյակին, հանդերձարանին և այլն:

Մյուս հարկ տանող աստիճանները միացած են միջանցքին: Կառուցվածքային առումով այս միջանցքը սիմետրիկ է: Միջանցքի ծայրում կան երկու դռներ, որոնցից մեկը բացվում է դեպի բեմահարթակին նայող նստատեղին կից օթյակ, իսկ մյուսը՝ դեպի ծառայությունների սենյակ:

Բեմը նախաբեմային է, նստատեղերը՝ առանց միջանցքների, և տեղակայված են կառույցի կենտրոնում, իսկ կառույցի մնացած մասը գտնվում է դրանց շրջակայքում: Այդ իսկ պատճառով գլանի ձևը շատ ներդաշնակ է վերոնշյալ կառույցի համար:

Ճակատային մասում զարդարանքի նպատակով օգտագործված երկրաչափական ձևերը վերստին կիրառվել են ներքին տարածության հարդարանքի համար: Ներսում և դրսում օգտագործված տարրերն ընդհանուր առմամբ նման են միմյանց, թեև դրանց ձևերն ու օգտագործված նյութերը միանգամայն տարբեր են: Ներսում և դրսում օգտագործված գույները (շագանակագույն, սպիտակ ևն) նույնն են: Կառույցն ունի սիմետրիկ առանցք, որն անցնում է գլխավոր մուտքով: Գործառույթային հիմնական տարածքներն այնպես են կառուցված, որպեսզի այս առանցքն անցնի դրանց միջով: Այն տարածքները, որոնք չեն ընկնում այս առանցքի մեջ, երկրորդական են, և դրանց նախագծերը դուրս են սիմետրիկ օրինակներից²:

Հետաքրքրական է Չահարսուի դահլիճը, որն առաջին անգամ բացվեց 1975թ. դեռասանուիի Լորետայի հիսնամյա հոբելյանի առիթով: Դահլիճը կոչվեց Չահարսու, որովհետև ներկայացումները հնարավոր էր իրականացնել բոլոր չորս կողմերից կամ երկու կողմերից կամ էլ դեմ հանդիման: Եվ, անշուշտ,

² **Vahid Vahdat Zad.** Spatial Discrimination in Tehran's Modern Urban Planning 1906-1979 // Journal of Planning History, Tehran, 2011 (vol. 12), no. 1, p. 49-62.

դահլիճը նախատեսված էր փորձարարական ներկայացումների համար: Չահարսուն տեղակայված է սրճարանի մուտքի մոտ: Դահլիճն ունի երկու մուտք, որոնցից մեկը տանում է դեպի փոքրիկ օթյակ: Դահլիճն ընդունակ է տեղավորել 115 մարդու, իսկ բեմը Սև արկղի տեսակի է:

Հանդիսատեսների համար նախատեսված նստատեղերն ունեն մի փոքր թեքություն, այդ պատճառով հնարավոր չէ վերահսկողության սենյակից ուղիղ բեմին նայել, ուստի վերևի և ներքևի հատվածներում հայելիներ տեղադրելու միջոցով վերահսկողության սենյակը նմանվել է շրջադիտակի:

Չահարսուի դահլիճը Քաղաքային թատրոնի ներքևամասում տեղակայված դահլիճների թվում լավագույնն է: Ձախ կողմում այս դահլիճն ունի նաև փոքրիկ օթյակ: Անհրաժեշտության դեպքում լուսավորությունը, ձայնն ու տեսագրություններն օգտագործվում են մյուս դահլիճների հետ համատեղ: Այս դահլիճում շարժական նստատեղեր գրեթե չկան³:

Ուշագրավ է նաև Ղաշղայի դահլիճը, որը 1980-ին կոչվում էր «Քաշգայի»: Բայց տարիներ շարունակ այն օգտագործվել է որպես մարզադահլիճ: Այս դահլիճում թատերական ներկայացումներն սկսվել են 1998թ. մարտից հետո, և ասում են, որ այն առավելապես օգտագործվում էր ավանդական ծիսակարգային պիեսների ցուցադրման համար: 2002թ. բեմը վերակառուցվել է՝ ավելի լավ ներկայացումներ ցուցադրելու համար: Բեմը Սև արկղի տեսակի է: Վերակառուցումից հետո նստատեղերի դիրքը տեղաշարժված է դեպի բեմ, իսկ բեմի խորությունը փոքր-ինչ նվազեցված է: Վերակառուցումից առաջ հանդիսասրահն ուներ երկու մուտք, որոնց դռները տեղակայված էին նստատեղերի հետևում, իսկ վերակառուցումից հետո սյուների արանքում կառուցվել են միջնորմներ: Նստատեղերի և բեմի դիրքերը հակառակ փոփոխություն են կրել, և այդ պատճառով բեմահարթակի տարածքն ընդլայնվել է: Դահլիճի հատակը փայտից է, նստատեղերն ամրացված են, իսկ պատի մակերեսը ծածկված է սև գորգով⁴:

Մեկ այլ հետաքրքրական դահլիճ է Սայեհի դահլիճը, որը 1998-ին օգտագործվել է Ֆաջրի միջազգային թատերական փառատոնի անցկացման համար, իսկ դրանից հետո՝ 2007-ին, ամբողջովին վերակառուցվել: Դրանից հետո նստատեղերի և բեմի տեղերը փոխվեցին. նստատեղերի մոտ կառուցվեց

³ **Yahya Z.** The history of Imperial citadel buildings in Tehran and Golestan palace guide. Tehran, 1970, p. 411 (in Persian).

⁴ **Rubin D.** (editor) The World Encyclopedia of Contemporary Theatre. London, 1998, p. 186.

զարդաքանդակներով պատված մեծ դուռ, իսկ հանդիսատեսների ելք ու մուտքի համար նախատեսված մեկ այլ դուռ կառուցվեց դահլիճի աջ կողմից: Վերակառուցումից առաջ հանդիսասրահը փոքր էր և ուներ դեպի միջանցք բացվող մեկ մուտքի դուռ, իսկ միջանցքը միմյանց հետ միացնում էր սպասարահը, հանդիսասրահին ու հետնաբեմի սենյակն ու մուտքը: Վերակառուցումից հետո այս բոլոր միջնորմները վերացվեցին, որի հետևանքով հանդիսասրահի տարածքը մեծացավ, և այն մեկ մուտքի փոխարեն ունեցավ չորս մուտք: Բեմը միակողմանի նախաբեմային տեսակի է: Դահլիճի հատակը փայտից է, նստատեղերն ամրացված են, իսկ պատը ծածկված է սև գորգով:

Շրջանաձև հատակագծման շնորհիվ բոլոր համալիրի ճակատները գրեթե նման են միմյանց: Մուտքն առանձնացված է փայտյա զարդաքանդակների տարրերով, որն այս հատվածը բաժանում է ճակատի ընդհանուր մասից: Ճակատի համար օգտագործված հիմնական նյութերը քարերն են, փայտն ու ապակին: Համալիրի ճակատային հատվածն առաջին հարկից մինչև վերջ կարելի է բաժանել չորս մասերի: Առաջին հարկի հիմնական հատվածը կառուցված է ամբողջական քարից, որի շնորհիվ ընդհանուր շինությունն առանձնանում է գետնից: Երկրորդ հարկը պատված է իրանյան ավանդական մոտիվներ ներկայացնող պերճաշուք սալիկներով, որը շինության ամբողջ արտաքին հատվածը ծածկող նյութն է: Երրորդ հարկում կան շարունակվող ապակե բաց տարածքներ, որոնք շրջապատում են ամբողջ շինությունը, իսկ չորրորդ հարկում Y-ի տեսք ունեցող սյուներ են, որոնք միահյուսված են միմյանց հետ և կապում են տանիքն ու գետինը: Այս ընդգրկումն ստեղծում է մի հյուսվածք, որը շարունակվում է ամբողջ շինությունով մեկ: Շինության ֆասադը հիշեցնում է իրանյան ավանդական ճարտարապետությունը, ինչպիսին են, օրինակ, «Ռավադ»-ը և «Մոդրնա»-ն:

Շինությունն ունի պարզ գլանի ձև, բայց սյուների օգտագործման շնորհիվ այն դարձել է գրավիչ, որը պայմանավորում է թե՛ կառուցվածքային և թե՛ հորինվածքային գործառնությունները: Ճակատային հատվածում օգտագործված զարդաքանդակները տարբերվում են մեկը մյուսից, որոնք կրկնվում են ներքին տարածքների կառուցման ժամանակ: Զարդաքանդակները տեսանելի են գլխավոր մուտքից: Դեպի նկուղային հարկ տանող աստիճանը մի կողմում ունի փայտից և երկաթից պատրաստված վեցանկյուն զարդաքանդակ: Այս վեցանկյունը բազմիցս կրկնվում է շինության կառուցվածքում: Աստիճանի

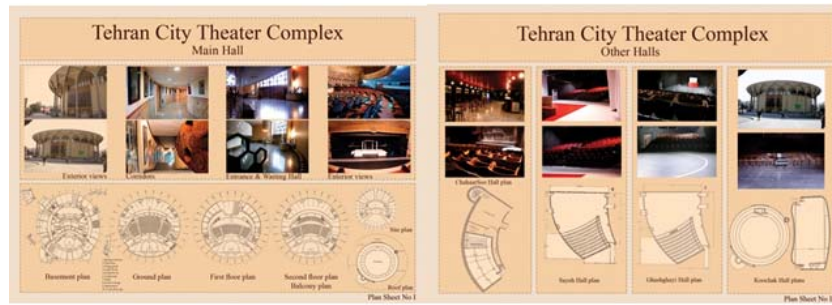
մյուս կողմում կան ցուցասրահներ, քանի որ նկատելի են նկարների և լուսանկարների ամրացման համար նախատեսված հատվածներ⁵:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք նշել, որ շինությունը տեղակայված է պուրակում, և վերջինիս շրջակայքը նախագծված է պարտեզին համապատասխան: Համալիրում առկա են նախաբեմային և Սև արկղի տեսակի բեմեր: Գլխավոր դահլիճը նախաբեմային տեսակի է: Բացառությամբ գլխավոր դահլիճի՝ ներքին հարկերում տեղակայված մնացած բոլոր դահլիճները ճակատային հատված ընդհանրապես չունեն: Շինության աստիճանակարգումն սկսվում է մուտքից, ապա հետևում են բեմն ու մնացած դահլիճները: Շինության հիմնական առանցքն սկսվում է մուտքից, անցնում է հանդիսասրահով և բեմահարթակով: Համալիրում առկա են պտտվող բեմահարթակ, վերելակներ, բեմական վարագույր, կամրջվող լույսեր և այլն: Օգտագործված զարդաքանդակներն ու նախշերը սկիզբ են առել իրանական ավանդական ճարտարապետությունից, որը շինությանը տալիս է յուրահատուկ տեսք, մինչդեռ թատրոնի հայեցակարգն ու վերջինիս տարբեր տարածությունները փոխառվել են Եվրոպայից: Նման զարդաքանդակների օգտագործումը, սակայն, շինությանը հաղորդել է իրանյան ինքնատիպություն:

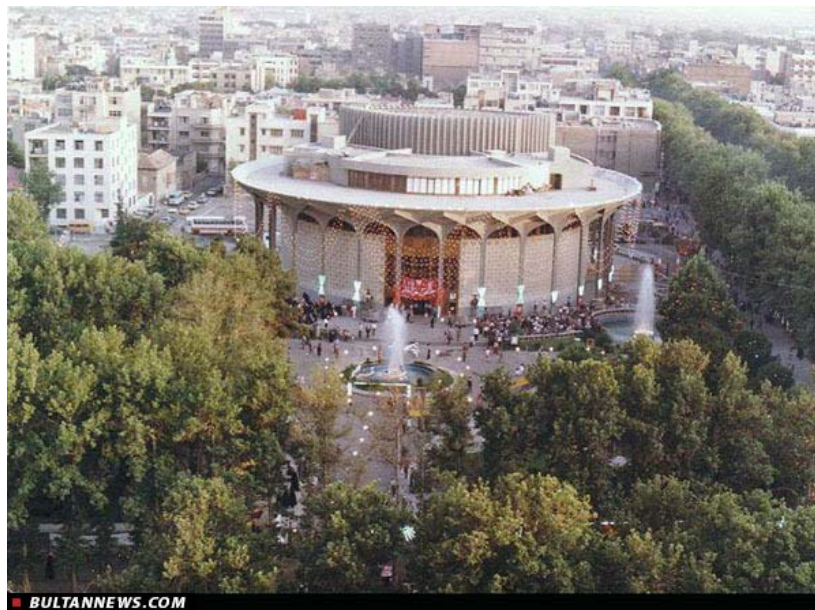

1. Քաղաքային թատերական սրահի ներքին հարդարանքը

⁵ **Rubin D.** (et al.) (editor) World Encyclopedia of Contemporary Theatre // Asia/Pacific, (Vol. 5), Routledge, 2001, p. 235.

2. Համալիրի հատակագծերը, ներքին և արտաքին տեսք

3. Քաղաքային թատերական համալիրի համայնապատկերը

АРХИТЕКТУРА ГОРОДСКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА В ТЕГЕРАНЕ

САРА МАЛКЕКМОХАММАДИ (ИРАН)

Здание Тегеранского театра является архитектурным шедевром и одним из самых важных театральных комплексов в Иране на сегодняшний день. Среди театров Тегерана он является самой роскошной и самой известной достопримечательностью. Тегеранский городской театр или «Teatr-e Shahr» является комплексом зрелищного искусства в Иране. Архитектор Али Сардар Афхами в 1960-ых годах спроектировал главное здание, а затем его расширили. Комплекс включает в себя ряд прикладных частей, в том числе Зал Чахарсу (построен в 1975 году), Зал Кашкай (построен в 1980 году), Зал Сайех (построен в 1998 году) и Главный зал.

Ключевые слова – здание театра, театральный комплекс, цилиндр, бирюза, сцена.

THE ARCHITECTURE OF THE CITY THEATRE COMPLEX IN TEHRAN

SARAH MALEKMOHAMMADI (IRAN)

The City theater complex in Tehran is one of the architectural masterpieces and it's currently the most important theater complex in Iran. It is one of the most elegant theater buildings and the most famous landmarks in Tehran. Tehran City Theater or Teatr-e Shahr is a performing arts complex in Tehran, Iran. Architect Ali Sardar Afkhami designed the main building in the 1960s, later expanded. The complex contains several performance spaces including Chaharsou Hall (built 1975), Qashqai Hall (built 1980), Sayeh Hall (built 1998), and the Main Hall.

Key words – theater building, theater complex, cylinder, turquoise, stage.